

ΣΠΥΡΟΣ ΧΡ. ΚΑΡΥΔΗΣ

«Τὰ χαρτιὰ τῆς ἐκκλησίας»

ΑΡΧΕΙΑ ΚΕΡΚΥΡΑΪΚΩΝ
ΣΥΝΑΔΕΛΦΙΚΩΝ ΝΑΩΝ

«Τὰ χαρτιὰ τῆς ἐκκλησίας»
Ἀρχεῖα Κερκυραϊκῶν Συναδελφικῶν Ναῶν

ΣΠΥΡΟΣ ΧΡ. ΚΑΡΥΔΗΣ

«Τὰ χαρτιὰ τῆς ἐκκλησίας»

ΑΡΧΕΙΑ ΚΕΡΚΥΡΑΪΚΩΝ
ΣΥΝΑΔΕΛΦΙΚΩΝ ΝΑΩΝ

Α'	Β'
Υ. Θεοτόκος	Ἅγιος Ἰωάννης
Σπηλαιώτισσα	Πρόδρομος &
& Ἅγιος Βλάσιος	Ἄγια Παρασκευή

Εικόνα εξωφύλλου: *Άρχεϊο Σπηλαιώτισσας, Κατάστιχο Α.20.*

Απαγορεύεται ή αναδημοσίευση, ή αναπαραγωγή, όλική, μερική ή περιληπτική, ή ή απόδοση κατὰ παράφραση ή διασκευή τοῦ περιεχομένου τοῦ βιβλίου με όποιοιδήποτε τρόπο, μηχανικό, ήλεκτρονικό, φωτοτυπικό, ήχογράφησης ή άλλο, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια τοῦ εκδότη. Νόμος 2121/1993 καί κανόνες τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου πού ισχύουν στήν Ελλάδα.

Copyright © 2016

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΝΑΛΙΟΣ, Σόλωνος 136, Αθήνα 10677 –

Τηλ.: 2103829339 – Φάξ: 2103829659 – e-mail: sales@enalios.gr

www.enalios.gr

Σπύρος Καρύδης, Μονής Σέλτσου 7, 11143 Αθήνα – Τηλ.: 2102522597

e-mail: kartziv@yahoo.gr

ISBN 978-960-536-545-5

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΜΕΝΑ.....	9
Α'. ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ Υ. Θ. ΣΠΗΛΛΑΙΩΤΙΣΣΑΣ ΚΑΙ ΑΓΙΟΥ ΒΛΑΣΙΟΥ'	
1. Εισαγωγικά	19
1.1. Μαρτυρίες για τὸ ἀρχεῖο μέσα ἀπὸ τὸ σωζόμενο ἀρχεῖο	19
1.2. Τὸ περιεχόμενο τοῦ ἀρχείου στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰώνα	24
1.3. Τὸ σωζόμενο ἀρχεῖο	41
2. Περιγραφικὸς κατάλογος	47
Α) Ἀρχεῖο τοῦ ναοῦ	47
Β) ΓΑΚ-Ἀρχεῖα Νομοῦ Κέρκυρας.....	119
Γ) Ἰδιωτικὴ συλλογὴ.....	133
Β'. ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ & ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ	
1. Εισαγωγικά	143
2. Περιγραφικὸς κατάλογος	149
Α) Διοίκηση	149
Β) Διαχείριση.....	150
Γ) Περιουσία.....	153
Δ) Ληξιαρχικά.....	156
Ε) Ἄλλα ἀρχεῖα.....	157
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Ἐπιλογή ἐγγράφων	169
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	187
ΕΙΚΟΝΕΣ	197

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου παραπέμπει σὲ μιὰ ἰδιαίτερη κατηγορία ἀρχείων, ἐκεῖνα ποὺ παρήχθησαν ἀπὸ τὶς θρησκευτικὲς ἀδελφότητες οἱ ὁποῖες δραστηριοποιήθηκαν στὸν ἰόνιο χῶρο, ἀπὸ τὸν 15ο αἰῶνα ἕως τὴν Ἑνωσὴ τῶν νησιῶν μὲ τὴν Ἑλλάδα, καὶ διαλύθηκαν στὴ συνέχεια σταδιακὰ ἕως τὰ μέσα τοῦ 20οῦ αἰῶνα¹. Οἱ ὀρθόδοξες ἀδελφότητες στὸν χῶρο τοῦ Ἰονίου ἦταν στὴν οὐσία τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συσσωμάτωσης τῶν κατόχων κλητορικῶν δικαιωμάτων σὲ ἓναν καὶ ἡ μονὴ καὶ ἀπέβλεπαν σχεδὸν ἀποκλειστικὰ στὴ φροντίδα τοῦ συναδελφικοῦ τοῦ ναοῦ. Οἱ διαχειριζόμενοι ἀπὸ αὐτὲς ναοὶ ἦταν ἐνταγμένοι στὸ ἐνοριακὸ πλέγμα τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ ἀποτελοῦσαν τὸν κορμὸ τῆς ἐνοριακῆς τῆς ὀργάνωσης, ἡ ὁποία στηριζόταν, στὴ μακρὰ περίοδο τῆς βενετοκρατίας, στὸ ταφικὸ δικαίωμα.

Ἡ ἰδιαιτερότητα αὐτὴ στὴ συγκρότηση τῶν ὀρθόδοξων ἀδελφοτήτων, ἡ ἄρρηκτη σχέση τους μὲ συγκεκριμένο καὶ καὶ ἡ ἔνταξη τοῦ ναοῦ στὸ ἐνοριακὸ πλέγμα, δημιουργοῦν δυσκολίες στὴ διάκριση τῶν ἀρχείων τους, ἀφοῦ αὐτὰ δὲν διακρίνονται οὐσιαστικὰ ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῶν ναῶν. Στὰ ἀρχεῖα τῶν ἀδελφοτήτων περιλαμβάνονταν, πέρα ἀπὸ τὰ βιβλία μὲ τὰ πρακτικὰ τῶν συνελεύσεων, τὰ βιβλία μὲ τὴν οἰκονομικὴ καὶ περιουσιακὴ διαχείριση τοῦ ναοῦ, οἱ ἀναγραφὰς περιουσίας, καθὼς ἐπίσης τὰ κατὰστιχα μὲ τὶς δόσοληψίες, τὶς εἰσπράξεις καὶ τὰ βάρη τόσο τοῦ ναοῦ καὶ τῆς περιουσίας του, ὅσο καὶ τῶν περιουσιακῶν ἐκείνων στοιχείων ποὺ εἶχαν κληροδοτηθεῖ γιὰ τὴν κάλυψη τῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν τῶν ἐκάστοτε ἐφημερίων. Ἐπιπλέον περιλαμβά-

1. Γιὰ τὶς ἀδελφότητες τοῦ Ἰονίου καὶ εἰδικότερα τοῦ κερκυραϊκοῦ χώρου βλ. Σπ. Καρύδης, *Ὄρθόδοξες ἀδελφότητες καὶ συναδελφικοὶ ναοὶ στὴν Κέρκυρα 15ος-19ος αἰ.*, Ἀθήνα 2004.

νονταν τὰ διαχειριστικά βιβλία τὰ ὁποῖα ἀνοίχθηκαν ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰώνα, σὲ ἐφαρμογὴ τῶν σχετικῶν πολιτειακῶν διαταγμάτων, πὺ ἀφοροῦσαν τὴν οἰκονομικὴ διαχείριση τῶν ναῶν. Στὰ παραπάνω θὰ πρέπει νὰ προστεθοῦν τὰ βιβλία τῶν ληξιαρχικῶν πράξεων, τὰ ὁποῖα ἐπίσης ἀνοίχθηκαν στοὺς ναοὺς σὲ ἐφαρμογὴ σχετικῶν διαταγμάτων, κατὰ τὴ μακρὰ περίοδο τῆς βενετικῆς κατοχῆς καὶ τῶν βραχυχρόνιων ξένων κυριαρχιῶν τοῦ 19ου αἰώνα, καὶ τηροῦνταν ἀπὸ τοὺς ἐκάστοτε ἐφημερίους ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψη τῶν διοικουσῶν ἐπιτροπῶν τῶν ναῶν, οἱ ὁποῖες εἶχαν τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν ὀρθὴ τήρηση καὶ ἐνημέρωσή τους σὲ ἐπίπεδο ναοῦ².

Γιὰ τὶς ἀδελφότητες τῶν ἀστικῶν κέντρων, ἡ τήρηση ἀρχείων καθοριζόταν ἀπὸ τοὺς ἰδιαίτερους κανονισμοὺς τῆς κάθε ἀδελφότητος, καὶ προϋπέθετε τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀξιώματος τοῦ γραμματικοῦ ἢ σκριβάνου στὴ διοικούσα ἐπιτροπὴ, ἂν καὶ τὸ κύριο βάρος τῆς τήρησης καὶ τῆς διαφύλαξης τῶν ἐγγράφων καὶ τῶν βιβλίων εἶχαν οἱ ἐκάστοτε πριόρηδες. Σὲ κάθε περίπτωση, ἡ ὑπαρξὴ ἀρχείου σχετίζεται μὲ τὴν παρουσία ἐπαρκῶς γραμματισμένων μελῶν, τὰ ὁποῖα μπορούσαν νὰ τηρήσουν πρακτικὰ καὶ νὰ ἐνημερώσουν βιβλία³. Ἡ ὑπαρξὴ ἀρχείων στὶς ἀδελφότητες τῶν χωριῶν, ἦταν μᾶλλον ἀπίθανη. Ἐκεῖ τὸν κύριο λόγο γιὰ τὴ σύνταξη τῶν πράξεων καὶ τὴν τήρηση τῶν πρακτικῶν τῶν συνάξεων εἶχε ὁ νοτάριος, ὁ ὁποῖος τὰ περιλάμβανε, δίκην πράξεων, στὰ κατάστιχά του. Ἡ ἀδυναμία τήρησης βιβλίων καὶ κατ' ἐπέκταση ἀρχείων φαίνεται ἄλλωστε καὶ ἀπὸ τὴν εἰκόνα τῶν διαχειριστικῶν βιβλίων πὺ ἀνοίχθηκαν μὲ ἐντολὴ τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν ἀπὸ τὴν τρίτη δεκαετία τοῦ 18ου αἰώνα καὶ ἐξῆς, τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ὁποίων, τουλάχιστον στὴν Κέρκυρα, ὅπου ἔχει διασωθεῖ μεγάλο μέρος τους, εἶναι οὐσιαστικὰ ἄγραφα, μὲ ἐξαίρεση τὰ πρῶτα φύλλα, τὰ ὁποῖα γράφτηκαν μὲ τὸ ἀνοιγμα τῶν βιβλίων καὶ περιλαμβάνουν τὸ σχετικὸ μὲ τὸ ἀνοιγμα διάταγμα καὶ τὴν πρώτη

2. Γιὰ τὰ σχετικὰ μὲ τὰ διαχειριστικά καὶ ληξιαρχικά βιβλία διατάγματα, βλ. Καρύδης, *Ὁρθόδοξες ἀδελφότητες*, σ. 588 καὶ 594 ἐξῆς.

3. Γιὰ τὴν ἐκπαίδευση στὸν χώρο τῆς Κέρκυρας κατὰ τὴ βενετικὴ περίοδο βλ. Παναγιώτα Τζιβάρια, *Σχολεῖα καὶ δάσκαλοι στὴ βενετοκρατούμενη Κέρκυρα (16ος-18ος αἰ.)*, Ἀθήνα 2003.

ἀναγραφή τῶν περιουσιακῶν, κυρίως τῶν κινητῶν, στοιχείων τῶν ναῶν.

Ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῶν ἀδελφοτήτων στὰ ἰόνια νησιά, λιγοστὰ πράγματα ἔχουν φθάσει ἕως τίς μέρες μας. Γιὰ τὴν ἀπώλεια ἀρχεῖακοῦ ὑλικοῦ, πέρα ἀπὸ τίς φυσικὲς καταστροφές⁴ καὶ τὴ φθορὰ ποὺ φέρνει ὁ χρόνος, σημαντικὸς παράγοντας ἦταν οἱ ἱστορικὲς τύχες τοῦ κάθε νησιοῦ. Σημειῶνω γιὰ τὴν Κέρκυρα, τίς καταστροφές ποὺ ὑπέστησαν τὰ δημόσια καὶ ἐκκλησιαστικὰ ἀρχεῖα κατὰ τὴ διάρκεια τῶν τριῶν πολιορκιῶν τῆς πόλης, οἱ ὁποῖες καταγράφηκαν ἀπὸ τοὺς ὑπεύθυνους γιὰ τὴν τήρησή τους στὰ ἀντίγραφα ποὺ μὲ ἐπιμέλεια κατόρθωσαν νὰ συντάξουν μετὰ τὴν καταστροφή⁵. Ἐξίσου σημαντικὸ μερίδιο εὐθύνης ἔχει ὅμως καὶ ὁ ἀνθρώπινος παράγοντας, συνήθως μέσα στὸ πλαίσιο τῆς καλῶς νοούμενης φροντίδας καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὸν ναό, ποὺ ὀδηγεῖ στὴν ἀπομάκρυνση καὶ ἐν τέλει στὴν καταστροφή ὑλικοῦ «ἄχρηστου», ὅπως τοῦ ἔντονα σαρακοφαγωμένου ἢ τοῦ φθαρμένου χαρτιοῦ, μὲ ἐμφανῆ τὰ σημάδια τοῦ σαπίσματος.

Περιοριζόμενος στὴν Κέρκυρα, σημαντικὸ μέρος τῶν ἀρχείων τῶν ἀδελφοτήτων καὶ τῶν ναῶν τους, ὅπως περιγράφηκαν προηγουμένως, βρῖσκεται σήμερα στοὺς φακέλους δύο ἀρχεῖακῶν σειρῶν ποὺ φυλάσσονται στὰ ΓΑΚ-Ἀρχεῖα Νομοῦ Κέρκυρας. Πρόκειται γιὰ τίς σειρές «Ἐγγραφα Ἐκκλησιῶν» καὶ «Ληξιαρχικὲς Πράξεις Ἐκκλησιῶν», ἡ ταξινομήση τῶν ὁποίων εἶναι ἀλφαβητικὴ ἀνὰ τόπο καὶ ναό. Στὴν πρώτη περιλαμβάνεται μεγάλος ἀριθμὸς ἀπὸ τὰ διαχειριστικὰ βιβλία ποὺ ἀνοίχθηκαν τὸν 18ο αἰῶνα καὶ παραδόθηκαν στὴν ἀρμόδια μὲ τὸν ἔλεγχο τῆς διαχείρισης κρατικὴ ὑπηρεσία (Μαγιστράτο τῶν Ἱερῶν Τόπων), μετὰ προφανῶς τὴν ἀλλαγὴ τους, σὲ ἐφαρμογὴ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Κανονισμοῦ τοῦ 1811. Στὴν ἴδια σειρά, στοὺς φακέλους ὀρισμένων ναῶν τῆς πόλης, περιέχονται ἐπίσης βιβλία διαχει-

4. Ἐς σημειωθεῖ γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ἡ ἀπώλεια τοῦ Ἀρχιεπιφυλακείου Ζακύνθου τὸ 1953.

5. Σημειῶνω ἐνδεικτικὰ τὴν καταστροφὴ τῶν βιβλίων τοῦ ναοῦ τῆς Βλαχέρνας πόλεως στὴν πολιορκία τοῦ 1716, συνέπεια τῆς ὁποίας ἦταν ἡ δημιουργία βιβλίου ἀντιγράφων τὸ 1745 (Ἀρχεῖα Νομοῦ Κέρκυρας, Ἐγγραφα Ἐκκλησιῶν, φάκ. 217, βιβλίο, φ. 1r).

ριστικά από τον 16ο αιώνα και έξής καθώς και βιβλία με πρακτικά τών συναξέων τών αδελφοτήτων τους. Στη δεύτερη σειρά συγκεντρώθηκαν τὰ σωζόμενα από τὰ μέσα τοῦ 17ου ἕως και τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰώνα ληξιαρχικά βιβλία. Τὸ ἀρχεῖο τῶν φακέλων τῶν δύο αὐτῶν σειρῶν ἔχει σὲ μεγάλη ἔκταση μελετηθεῖ, ἀφοῦ ἀποτελεῖ πηγή ἀμεσης πληροφόρησης, γιὰ τοὺς ναοὺς και τὶς μονές, και ὀδηγὸ γιὰ τὴ διερεύνηση τοῦ τεράστιου σὲ ὄγκο νοταριοῦ ἀρχείου⁶.

Πέρα ἀπὸ αὐτά, ἀρχεῖο τῶν ἔχει διασωθεῖ στοὺς ναοὺς, οὐσιαστικά ἀφημένο στὴν τύχη του, μὲ ἐξάιρεση λιγιστοὺς κώδικες, οἱ ὁποῖοι γιὰ διάφορους λόγους ξεχώρισαν και σώζονται σήμερα σὲ καλὴ σχετικὰ κατάσταση, ὅπως γιὰ παράδειγμα ὁ κώδικας τοῦ ἄλλοτε συντεχνιακοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου⁷, ὁ κώδικας τῆς Παναγιᾶς τῶν Ξένων⁸ και τὸ Κτηματολόγιο τῆς ἄλλοτε συναδελφικῆς μονῆς τῆς Παλαιοκαστρίτσας, τὸ ὁποῖο ἐκτίθεται στὸ μουσεῖο τῆς⁹. Σὲ αὐτοὺς θὰ πρέπει νὰ προστεθεῖ και ὁ κώδικας τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου τῆς πόλης τῆς Κέρκυρας, ὁ ὁποῖος, ἕως τώρα δὲν ἔχει καταστῆ προσωπὸς στὸν γράφοντα, εἶναι βέβαιο ὅμως ὅτι τουλάχιστον ἕως τὸ 1994 σωζόταν στὸν ναό, ἀφοῦ εἶχε μελετηθεῖ και ἀξιοποιηθεῖ ἀπὸ τὸν π. Ἀθανάσιο Τσίτσα ὡς πηγὴ ἀντλήσης πληροφοριῶν σὲ μελέτη του γιὰ τὴν οἰκογένεια Ζανδῆρη¹⁰.

6. Ἐξαιρετικῆς σημασίας γιὰ τοὺς ναοὺς και τὶς μονές, ἀλλὰ και γιὰ σειρὰ θεμάτων ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ δραστηριότητα κτητόρων και ἀδελφῶν, ἀποτελεῖ γιὰ τὸν 19ο αἰώνα ἡ ἀρχεῖο τῆς «Ἀρχεῖο Ἐλευθερίας», στὴν ὁποία ἔχουν συγκεντρωθεῖ τὰ ἔγγραφα τῆς λειτουργίας τῆς ὁμώνυμης κρατικῆς ὑπηρεσίας ποὺ εἶχε ὡς ἀρμοδιότητα τὸν ἔλεγχο τῶν ναῶν και μονῶν.

7. Βλ. ἔκδοση τοῦ κώδικα, Σπ. Καρύδης, *Ὁ κώδικας τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου Κέρκυρας*, Κέρκυρα 2007.

8. Ὁ κώδικας ἔχει μεταγραφεῖ σὲ συνεργασία μὲ τὸν Ἀναστάσιο Παπαϊωάννου και προγραμματίζεται ἡ ἔκδοσή του σύντομα.

9. Ἀντίστοιχα δείγματα μπορεῖ νὰ δεῖ κανεὶς και νὰ μελετήσει στὰ Ἀρχεῖα τῆς Ζακύνθου και τῆς Κεφαλονιάς γιὰ τοὺς ναοὺς και τὶς ἀδελφότητες τῶν δύο νησιῶν.

10. Ἀθ. Τσίτσας, «Ἡ κερκυραϊκὴ οἰκογένεια Ζανδῆρη. Συμπληρωματικά», *Ροδωνιά. Τιμὴ στὸν Μ. Ι. Μανούσακα*, τ. Β', Ρέθυμνο 1994, σ. 543 σημ. 9 και σ. 545 σημ. 14.

Ὁ ἐντοπισμὸς τῶν δύο ἀρχείων ποὺ καταγράφονται στὶς σελίδες ποὺ ἀκολουθοῦν, ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα ἐπίμονων ἀναζητήσεων στοὺς ναοὺς τῆς πόλης καὶ ἐπανειλημμένων ἐπαφῶν μὲ τοὺς ὑπεύθυνους ἐφημερίους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μόνον οἱ ἐφημέριοι τῶν δύο ναῶν ἀπάντησαν καταφατικὰ στὸ ἐρώτημα τῆς ὑπαρξῆς παλαιοῦ ἀρχείου καὶ δέχθηκαν τὴν πρόταση γιὰ τὴν καταγραφή του. Πρόκειται γιὰ τὸ ἀρχεῖο τῆς ἀδελφότητος τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου Σπηλαιώτισσας, τοῦ σημερινοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Κέρκυρας, καὶ τὸ ἀρχεῖο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη Προδρόμου καὶ Ἁγίας Παρασκευῆς, στὸ κέντρο τῆς παλαιᾶς πόλης, γνωστοῦ παλαιότερα μὲ τὴν ἐπωνυμία «στὶς στέρνες». Τὰ δύο αὐτὰ ἀρχεῖα, ξεχωριστοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ διαφορετικοὺς λόγους τὸ καθένα, περιλαμβάνουν κατάστιχα μὲ πρακτικὰ τῶν συνάξεων τῶν ἀδελφοτήτων, διαχειριστικὰ βιβλία, ληξιαρχικὰ βιβλία βαπτίσεων, γάμων καὶ θανάτων, καθὼς καὶ φακέλους μὲ ἔγγραφα ποὺ ἀφοροῦν τῇ λειτουργίᾳ τους μετὰ τὴν Ἑνωσῆ¹¹.

Τὸ ἀρχεῖο τοῦ ναοῦ καὶ τῆς ἀδελφότητος τῆς Σπηλαιώτισσας, σώζεται σὲ μεγάλο βαθμὸ, παρότι κατακεραμιτισμένο. Ἀντίθετα τὸ ἀρχεῖο τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη φαίνεται νὰ ἔχει χαθεῖ στὸ μεγαλύτερο μέρος του, τὸ σωζόμενο ὅμως παραμένει σημαντικὸ λόγω τοῦ πολυσυλλεκτικοῦ του χαρακτήρα. Στὴν περίπτωση τοῦ ἀρχείου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη διαπιστώνεται γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ἡ διάσπαση τῶν ἀρχείων τῶν ναῶν, ἓνα στοιχεῖο τὸ ὁποῖο εἶχε ἤδη ἐπισημανθεῖ κατὰ τὴν παλαιότερη καταγραφή τῶν ἀρχείων δύο περιαστικῶν μοναστηριῶν τῆς Κέρκυρας, τῶν Ἁγίων Θεοδώρων καὶ τῆς μονῆς Πλατυτέρας¹², στὰ ἀρχεῖα τῶν ὁποίων βρέθηκαν σπαράγματα ἀρχείων κοντινῶν μονῶν καὶ ναῶν. Καὶ μπορεῖ ἐκεῖ οἱ λόγοι, γιὰ τίς περισσότερες

11. Τὸ περιεχόμενο τῶν δύο ἀρχείων παρουσιάστηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὸ Ἰ Διεθνὲς Πανόμοιο Συνέδριο (Κέρκυρα 30 Ἀπριλίου – 4 Μαΐου 2014), σὲ ἀνακοίνωση μὲ τίτλο: «Ἀρχεῖα ἀδελφοτήτων: Δύο κερκυραϊκὰ παραδείγματα» (ὑπὸ ἔκδοση).

12. Βλ. Σπ. Καρόδης – Παναγιώτα Τζιβάρια, *Ἡ ἱερά μονὴ Ἁγίων Θεοδώρων Στρατιᾶς Κέρκυρας. Ἱστορικὴ πορεία – Βιβλιοθήκη – Ἀρχεῖο*, Ἀθήνα 2009, σ. 244-245. Παναγιώτα Τζιβάρια – Σπ. Καρόδης, *Ἡ Βιβλιοθήκη τῆς μονῆς Πλατυτέρας Κέρκυρας*, Ἀθήνα 2010, σ. 439-440.

περιπτώσεις να ήταν προφανείς ή τουλάχιστον εύκολα ανιχνεύσιμοι, λόγω των σχέσεων των μονῶν μεταξύ τους και τῆς μετατροπῆς ναῶν σὲ μετόχια, μὲ ἀποτέλεσμα τῆ συγχώνευση τῶν ἀρχείων τους, στὴν περίπτωση ὅμως τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη τὰ πράγματα δὲν εἶναι τόσο ἀπλά, ἀφοῦ σὲ αὐτὸ διαπιστώθηκε ἡ ὑπαρξὴ ἀρχεῖοκοῦ ὑλικοῦ (ἐγγράφων καὶ καταστίχων) δέκα ναῶν τῆς πόλης καὶ τῆς ἐξοχῆς.

Ἡ διάσπαση τῶν ἀρχείων τῶν ναῶν, καὶ ἡ ὑπαρξὴ τμημάτων τους στὰ ἀρχεῖα ἄλλων ναῶν ἢ μονῶν, καθιστᾷ τὴν καταγραφή, τὴν ταξινομήση καὶ τὴν καταλογογράφηση τῶν ὑπαρχόντων ἀρχείων, ἀμεσης προτεραιότητος, ὥστε σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ σωζόμενα τμήματα στὰ Ἀρχεῖα Νομοῦ Κέρκυρας, νὰ καταστῆ δυνατὴ ἡ ψηφιακὴ ἔστω ἀνασυγκρότηση τῶν ἀρχείων ναῶν καὶ ἀδελφοτήτων, ὅπου αὐτὸ εἶναι δυνατὸν. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ Ἐκκλησία, θεματοφύλακας σήμερα μεγάλου μέρους τῆς πολιτιστικῆς μας κληρονομίᾳς στοὺς ναοὺς καὶ στὰ μοναστήρια, εἰδικὰ στὴν Κέρκυρα, ἡ ὁποία εἶχε τὴν τύχη νὰ ὑποστῆ τις λιγότερες ἀπὸ τὰ ἄλλα ἰόνια νησιὰ καταστροφές, πρέπει νὰ δραστηριοποιηθῆ καὶ νὰ φροντίσει γιὰ τὴ συγκέντρωση, τὴν καταγραφή, τὴ συντήρηση καὶ τὴν ἀνάδειξη τοῦ ἀρχεῖοκοῦ ὑλικοῦ ποὺ φυλάσσεται, ὅσο καὶ ὅπως φυλάσσεται σήμερα, ὥστε ὅ,τι ἔχει ἀπομείνει νὰ μὴ χαθεῖ. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀρχεῖα στὴν Ἑλλάδα ἀποτελοῦν σήμερα ἕναν χῶρο ἄγνωστο οὐσιαστικὰ στὴν ἔρευνα καὶ τοῦτο ὀφείλεται στὴν ἐγκατάλειψή τους¹³.

13. Στὴ γειτονικὴ μας Ἰταλία τὰ ἐνοριακὰ ἀρχεῖα καθὼς καὶ ἐκεῖνα τῶν θρησκευτικῶν συσσωματώσεων ἀποτελοῦν ζητήματα προτεραιότητος, τόσο ἀπὸ πρόσωπα ὅσο καὶ ὀργανισμοὺς, καὶ δημοσιεύονται κατάλογοι, ἀλλὰ καὶ μελέτες γύρω ἀπὸ αὐτά. Σημειῶνω ἐνδεικτικὰ τὰ ἀκόλουθα: *Archivi e Chiesa locale Studi e Contributi*, Atti del «Corso di archivistica ecclesiastica» Venezia, dicembre 1989-marzo 1990, ἐπιμ. Francesca Cavazzana Romanelli - Isabella Ruol, Venezia, Edizioni Studium Cattolico Veneziano, 1993. *Archivi ecclesiastici e mondo moderno*, Atti del convegno Padova-Basilica di S.Giustina (5 ottobre 1991), Giunta Regionale del Veneto, Padova 1993. Daniela Rando, *Archivi di monasteri e conventi. L'età medievale*, Treviso 1994. Francesca Cavazzana Romanelli, *Archivi di monasteri e conventi. L'età moderna*, Treviso 1994. Francesca Sardi - Evelina Zanon, *L'Archivio della Scuola Grande di San Rocco a Venezia, Atlante iconografico*, a cura dell'Archivio di Stato di Venezia e della Scuola

Ἐπιπλέον καθίσταται ἀναγκαία ἡ συγκέντρωση ὅλων τῶν παλαιῶν ἀρχείων ναῶν καὶ μονῶν στὸν ἴδιο χῶρο καὶ ἡ δημιουργία ἐνὸς ἐκκλησιαστικοῦ ἀρχείου, στὸ ὁποῖο αὐτὰ θὰ φυλάσσονται ὡς διακριτὲς ἀρχειακὲς ἐνότητες. Εἶναι ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ σωθοῦν, νὰ συντηρηθοῦν, νὰ ταξινομηθοῦν, νὰ καταλογογραφηθοῦν, νὰ καταστοῦν ἐν τέλει προσιτὰ στοὺς ἐρευνητές. Ἡ διατήρησή τους στοὺς ναοὺς, ἡ διαίωνιση δηλαδὴ τοῦ ὑπάρχοντος κατακερματισμοῦ, αὐξάνει τὶς πιθανότητες ἀπώλειας, ἀλλὰ καὶ τὸν βαθμὸ περαιτέρω φθορᾶς τοῦ ἤδη φθαρμένου ἀπὸ τὸν χρόνο καὶ τὴν πολυχρόνη ἀδιαφορία ὑλικοῦ. Ἡ αὐτονομία ποῦ χαίρουν ναοὶ καὶ μονὲς ὡς ΝΠΔΔ δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀποτελεσεὶ πρόκριμα. Ὅφειλουν ὅλοι νὰ ἀναλάβουν τὶς εὐθύνες τους. Ἡ ἐπίμονη ἄρνηση καὶ ἡ κοντόφθαλμη ἀντίληψη τῆς διατήρησης ἐκείνου ποῦ παρέλαβαν καὶ τῆς παράδοσής του στοὺς διαδόχους, ὀδηγεῖ μὲ μαθηματικὴ ἀκρίβεια στὴν ἀπώλειά του.

Ἡ παρούσα ἐκδοση, μὲ τὴν ἀναλυτικὴ περιγραφή τῶν ἀρχείων δύο ναῶν τῆς πόλης τῆς Κέρκυρας, ἀποσκοπεῖ ἀκριβῶς στὴν ἀνάδειξη τοῦ ἀρχειακοῦ πλοῦτου ποῦ κρύβεται σήμερα στοὺς ναοὺς, στὴν ἐπισημάνση τῆς σπουδαιότητος τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχείων γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἐρευνα καὶ στὴν κινητοποίηση Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ ἐντοπισμοῦ, τῆς καταγραφῆς τῶν σωζόμενων ἀρχείων καὶ τῆς διάσωσής τους.

Κλείνοντας τὸ εἰσαγωγικὸ αὐτὸ σημείωμα, θὰ ἤθελα νὰ ἐκφράσω καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ τὶς εὐχαριστίες μου σὲ ὅσους συνέβαλαν στὴν ὀλοκλήρωση τῆς προσπάθειας. Εὐχαριστίες ὀφείλω στὸν σεβασμιώτατο μητροπολίτη Κερκύρας Παζῶν καὶ Διαποντίων Νήσων κ. Νεκτάριο, γιὰ τὴν ἄδεια καταγραφῆς καὶ μελέτης τοῦ ἀρχείου τοῦ ναοῦ τῆς Ὑ. Θ. Σπηλαιώτισσας· στὸν ἐφημέριο τοῦ ναοῦ π. Σπυρίδωνα Προβατᾶ, γιὰ τὴν ἐμπιστοσύνη ποῦ μοῦ ἔδειξε κατὰ τὴ φάση τῆς

Grande di San Rocco, Marsilio Editori, Venezia 2007. Evelina Piera Zanon (a cura), *Inventario dell'archivio della Scuola Grande dei Carmini a Venezia*, Filippi Editore, Venezia 2010. Laura Levantino, *La Scuola Grande di San Giovanni Evangelista di Venezia. Inventario dell'archivio antico*, Marsilio, Venezia 2011. Judith Boschi, *Gli archivi parrocchiali trentini: Produzione documentaria e sedimentazione archivistica (secoli XV-XX)*, Provincia autonoma di Trento, 2011.

καταγραφῆς τοῦ ὕλικου στὸν χῶρο τοῦ ναοῦ καὶ τῆ γενικότερη ὑποστήριξή του· στὸν ἐφημέριο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη π. Ἀθανάσιο Κοκκινόπουλο γιὰ τὴν ἄδεια καταγραφῆς καὶ δημοσίευσης τοῦ καταλόγου ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἐμπιστοσύνη μὲ τὴν ὁποία μὲ περιέβαλε. Ἐχωριστές, τέλος, εὐχαριστίες ὀφείλω στὴ σύζυγό μου καὶ συνοδοιπόρο Παναγιώτα Τζιβάρα, γιὰ τὴν πολύτιμη βοήθειά της στὴν περιγραφή τῶν καταστίχων τοῦ Ἀρχείου τῆς Σπηλαιώτισσας, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ γενικότερη ὑποστήριξή της σὲ ὅλες τὶς φάσεις τῆς ἐπεξεργασίας τῶν καταλόγων ποὺ δημοσιεύονται ἐδῶ.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΤΟΥ ΣΠΥΡΟΥ ΧΡ. ΚΑΡΥΔΗ
«ΑΡΧΕΙΑ
ΚΕΡΚΥΡΑΪΚΩΝ
ΣΥΝΑΔΕΛΦΙΚΩΝ ΝΑΩΝ»
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ
ΜΕ ΤΗ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΕΙΡΑ APLA UC
ΚΑΙ ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΤΟΝ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟ
ΤΟΥ 2016 ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ
ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΕΝΑΛΙΟΣ

Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου παραπέμπει σὲ μιὰ ιδιαίτερη κατηγορία ἀρχείων, ἐκεῖνα ποὺ παρήχθησαν ἀπὸ τὶς θρησκευτικὲς ἀδελφότητες οἱ ὁποῖες δραστηριοποιήθηκαν στὸν ἰόνιο χῶρο, ἀπὸ τὸν 15ο αἰώνα ἕως τὴν Ἑνωσὴ τῶν νησιῶν μὲ τὴν Ἑλλάδα, καὶ διαλύθηκαν στὴ συνέχεια σταδιακὰ ἕως τὰ μέσα τοῦ 20οῦ αἰώνα. Οἱ ὀρθόδοξες ἀδελφότητες στὸν χῶρο τοῦ Ἰονίου ἦταν στὴν οὐσία τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συσσωμάτωσης τῶν κατόχων κτητορικῶν δικαιωμάτων σὲ ναοὺς ἢ μονὲς καὶ ἀπέβλεπαν σχεδὸν ἀποκλειστικὰ στὴ φροντίδα τῶν συναδελφικῶν τους ναῶν. Τὰ δύο κερκυραϊκὰ ἀρχεῖα ποὺ καταγράφονται ἐδῶ, τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου Σπηλαιώτισσας (σημερινοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Κέρκυρας) καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη Πρόδρομου καὶ Ἁγίας Παρασκευῆς, στὸ κέντρο τῆς παλαιᾶς πόλης, γνωστοῦ παλαιότερα μὲ τὴν ἐπωνυμία «στὶς στέρνες», εἶναι ξεχωριστοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ διαφορετικούς λόγους τὸ καθένα. Περιλαμβάνουν κατάστιχα μὲ πρακτικὰ τῶν συνάξεων τῶν ἀδελφότητων τους, διαχειριστικὰ βιβλία, ληξιαρχικὰ βιβλία βαπτίσεων, γάμων καὶ θανάτων, καθὼς καὶ φακέλους μὲ ἔγγραφα ποὺ ἀφοροῦν τῇ λειτουργίᾳ τους μετὰ τὴν Ἑνωσὴ.

EN 975

ΕΝΑΛΙΟΣ

Σόλωνος 136, 106 77 Αθήνα

Τηλ.: 210 3829339

www.enalios.gr

ISBN:978-960-536-545-5

9 789605 365455